

GÖTEBORGS UNIVERSITET
SOCIOLOGISKA INSTITUTIONEN

Unga mordbrännare

- en kriminologisk analys av motiv bakom anlagda bränder,
med koncentration på unga kvinnors brandanläggelse

Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp
Författare: Mattias Gren & Rickard Silva
Handledare: Sara Uhnöo

2011-01-10

Abstract

Denna uppsats behandlar ungdomars motiv till anlagda bränder i allmänhet och unga kvinnors motiv till brandanläggelse i synnerhet. Det som vi i uppsatsen inriktar oss på är hur gärningspersonernas motiv framställs av tingsrätten och hur de åtalade själva förklarar varför de begick sina gärningar.

Titel: Unga mordbrännare- en kriminologisk analys av motiv anlagda bränder, med koncentration på unga kvinnors brandanläggelse

Författare: Mattias Gren & Rickard Silva

Handledare: Sara Uhnöo

Examinator: Micael Björk

Typ av arbete: Examensarbete för kandidat i sociologi 15 hp

Tidpunkt: Hötterminen 2010

Antal tecken inkl. blanksteg: 56 459

Syfte och frågeställningar: Syftet med undersökningen är att med hjälp av tingsrättsmaterial gällande mordbränder översiktligt urskilja motiv till att ungdomar generellt anlägger bränder. Vi är dessutom specifikt intresserade av att undersöka i vilka av dessa motivgrupper unga kvinnor förekommer och att mer djupgående analysera ett antal domar där unga kvinnor har åtalats för mordbrand.

Frågeställningar:

- Vilka *motiv* till ungdomars brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet?
- Vilka *motiv* till unga kvinnors brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet?

Metod och material: Det material som behandlats är tingsrättsdomar från 10 tingsrätter i Västra Götaland. Det rör sig om 98 mordbrandsdomar mot ungdomar i åldern 15-25 år, i Västra Götaland mellan åren 1993 – 2008. Dessa data ligger till grund för vår dokumentanalys och materialet uppgår totalt till 4848 sidor. För att få en överblick över vår omfattande empiri har vi genom mjukvaran för kvalitativ analys; atlas.ti, kodat dessa domar. Detta för att få en bild av vad vi anser vara utmärkande för varje enskild dom.

Huvudresultat: Studiens resultat visar att ungdomars motiv till anlagd brand och unga kvinnors motiv till anlagd brand är med mycket få undantag lika. Unga kvinnor förekommer mer frekvent i vissa motivkategorier. Ett exempel på detta är; *hämnnd*.

Nyckelord: Mordbrand, motiv, kvinnor, ungdomar, dom

Innehållsförteckning

1	Bakgrund.....	1
2	Syfte och frågeställningar	2
3	Disposition	2
4	Tidigare forskning.....	3
5	Teori.....	5
6	Metod och material	6
7	Etiska ställningstaganden.....	9
8	Analys	9
8.1	Psykiska orsaker	9
8.2	Hämnd	10
8.3	För att dölja annat brott	10
8.4	Spänningssökande	10
8.5	Brandanläggelse för ekonomisk vinning.....	11
8.6	Politiskt motiverad brand	11
8.7	Anlägga brand som avledande manöver.....	11
8.8	Planerat mord	12
9	Analys av unga kvinnors motiv.....	13
10	Dom 1- Attentat.....	13
11	Dom 2- Överfall	15
12	Dom 3- Hämnd.....	17
13	Dom 4 och 5- Politiska motiv; Hur ser rätten på kvinnors motiv?	19
14	Dom 6- Planerat Mord.....	21
15	Avslutande diskussion.....	22
16	Referenslista	25
17	Internetreferenser	26

1 Bakgrund

Mordbrand, allmänfarligt brott som föreligger när någon med uppsåt anlägger en brand som innebär fara antingen för någon annan människas liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av någon annans egendom. Människor eller egendom behöver inte skadas, utan brottet är fullbordat redan när de genom branden är utsatta för konkret fara att skadas. Straffet för mordbrand är fängelse i lägst två och högst åtta år. Är brottet mindre allvarligt döms till fängelse i lägst ett och högst tre år. Dödas eller skadas någon, döms dessutom för mord eller misshandel. Brottet bedöms som grov mordbrand om branden t.ex. anlagts i tätbebyggt område där den lätt kunde sprida sig eller inneburit fara för flera människor eller för särskilt betydande egendom. För grov mordbrand är straffet fängelse i lägst sex och högst tio år eller på livstid. (www.ne.se)

Natten till den 30 oktober 1998 startade en brand med katastrofala konsekvenser i en lokal vid Backaplan på Hisingen i Göteborg. Ett diskotek hade arrangerats i lokalen där över 350 ungdomar vistades. 63 personer omkom (Dom 12; Gustavsson 2001: 39). Denna brand är en av flera anlagda bränder där man finner ungdomar bland gärningspersonerna. Blomqvist och Johansson (2008) konstaterar i sin brandstatistik att det anläggs över 10 000 bränder i Sverige per år. Det är en fjärdedel av de bränder som inträffar årligen. Vidare är ungefär hälften av alla skolbränder som äger rum anlagda (Blomqvist & Johansson 2008: 8) och av dessa skolbränder bedöms 80 % vara orsakade av personer under 18 år (Andersson et al. 2010: 8). Ungdomar är en grupp som ofta diskuteras då brottslighet är på agendan och då ungdomar diskuteras inom kriminalpolitik hamnar negativt fokus på gruppen (Estrada & Flyghed 2007:10). Precis som med all brottslighet tenderar unga män att hamna i fokus då de står för den största delen av brottsligheten (ibid.). Viktigt att ha i åtanke är dock att de inte står för all brottslighet. Kvinnors brottslighet är också väl värd att granska. Vi har därför valt att främst fokusera på unga kvinnor då det är en grupp som vi anser ofta hamnar i skymundan. Vad vi vill utröna hos gruppen unga kvinnor som anlägger bränder är vilka motiv vi här finner.

Anlagda bränder är ett viktigt samhällsproblem och för att få bukt med detta problem är det essentiellt att försöka förstå vilka möjliga anledningar det kan finnas till att ungdomar anlägger bränder.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen är att med hjälp av tingsrättsmaterial gällande mordbränder översiktligt urskilja motiv till att ungdomar generellt anlägger bränder. Vi är dessutom specifikt intresserade av att undersöka i vilka av dessa motivgrupper unga kvinnor förekommer och att mer djupgående analysera ett antal domar där unga kvinnor har åtalats för mordbrand.

Frågeställningar:

- Vilka *motiv* till ungdomars brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet?
- Vilka *motiv* till unga kvinnors brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet?

3 Disposition

I avsnittet *tidigare forskning* beskriver vi forskning som tidigare bedrivits inom området ungdomar och anlagda bränder. Speciellt fokus i den forskning som vi här presenterar är på unga kvinnor. Denna är av särskilt intresse då vi i uppsatsen främst inriktar oss på unga kvinnors brandanläggelse. Under rubriken *teori* redogör vi för de teorier vi valt att sedan applicera på vår empiri. Under delen *Metod och material* beskriver vi hur vi har gått tillväga i avseende av hur material har samlats in och behandlats. Under rubriken *etiska ställningstaganden* förklarar vi hur vi hanterat etiken vid insamling och behandling av material. I *analysdelen* inleder vi med att göra en översiktlig redogörelse för de motivkategorier vi funnit i vår empiri. Därefter skiftas fokus till att behandla de motivkategorier vi funnit vanliga då det rör sig om unga kvinnor som gärningspersoner. I vår *avslutande diskussion* resonerar vi kring våra resultat och även för sådant som vi funnit utmärkande. Vi diskuterar även skillnader i vad vi funnit i förhållande till annan forskning inom området.

4 Tidigare forskning

I Betsinger framgår det att beskrivningen av kvinnliga brandanläggare genom åren har varit nedlåtande och psykologiserande. I en skrift från 1837 beskrivs en kvinnlig mordbrännarens dåd; hon hade genom en dans blivit sexuellt upphetsad, detta skulle då försatt henne i ett tillstånd att tända på. Över etthundra år senare, på femtiotalet, kommer Lewis och Yarnell fram till att en mycket stor andel av de kvinnor som anlägger bränder är efterblivna (Betsinger 2006: 242). Lewis & Yarnell (1951) presenterar likaså en översikt på olika typer av brandanläggare:

1. Sådana, som handlar i tillfällig förvirrat tillstånd eller med svagsint omdömeslöshet.
2. Psykotiska, t ex med hallucinatoriska röster eller med idéer om rening.
3. Sådana, som skall hämnas något reellt eller inbillat.
4. Erotiska. Sexuell njutning att tända på och se på elden.
5. Barn.

(Andersson 1995: 91)

Senare studier från sjuttioalet kommer fram till att kvinnliga mordbrännare led av omogenhet (Betsinger 2006: 242) och så sent som slutet av åttiotalet bedrevs forskning med inslag av psykologisering och biologisering av kvinnors brandanläggelse. Ett exempel på detta är en studie av Bourget och Bradford (1989) som presenteras i Davis och Laubers (1999) ”Criminal Behavioral Assessment of Arsonists, Pyromaniacs, and Multiple Firesetters: The Burning Question”. Bourget och Bradford påstår att kvinnors motiv till mordbrand är lika mäns motiv men att det kan riskera att utmynna i farligare samt mer dramatiska konsekvenser. De beskriver att kvinnor ofta tar ut sin hämnd på objekt som de har någon symbolisk anknytning till. Bourget och Bradford påstår vidare att unga kvinnliga gärningspersoner ofta har mer konkreta motiv till sina brandanläggelser, som exempelvis rebelliskt beteende mot föräldrars auktoritet. Andra variabler som de tog med i studien var kvinnors menscykler ställda mot brottstillfällena, ingen korrelation fanns dock (Davis & Lauber 1999: 276).

Exempel på annan tidigare forskning på området är ”Juvenile firesetters: Crime scene actions and offender Characteristics” (Santtila et al. 2003) där beskriver författarna att de

kvantitativt undersökt 66 gärningspersoner varav fem flickor. Åldersspannet var 6 – 17 år och medelåldern var 13,65 år. Författarna identifierar två grupper av karaktärsdrag som de har som bakgrund till sin kommande kategorisering; depressiva samt brottsliga karaktärsdrag. Eldanläggelse för att dölja annat brott kategoriseras här som instrumentellt motiv och inbegriper gärningspersoner med brottslig karaktär. De kommer vidare fram till att den expressiva varianten av eldanläggelse associeras med gärningspersoners psykopatologi och (kvinnligt) kön (ibid.). Det expressiva motivet härstammar alltså från gruppen eldanläggare med depressiva karaktärsdrag (Santtila et al. 2003: 1-3). Swaffer och Hollin (1995) får fram ett liknande resultat i deras undersökning; "Adolescent firesetting: why do they say they do it?". (Swaffer & Hollin 1995). Författarna har genomfört en kvalitativ undersökning där man intervjuat 17 unga gärningspersoner, varav 3 kvinnor med en medelålder på 16,77 år, angående deras brandanläggelse. Swaffer och Hollins har genom dessa intervjuer fångat upp motivbilder som de vidare kategoriserat på följande sätt; hämnd, dölja brott, självskada, grupstryck, förnekelse/olycka samt fascination. Samtliga tre kvinnor i undersökningen hamnade under kategorin självskadebeteende. I likhet med Santtila et al. kommer alltså Swaffer och Hollin fram till resultatet att unga kvinnors brandanläggelse är av depressiv karaktär. Ett liknande resultat presenteras likaså i Dadds och Frasers (2006) artikel om barn; "Fire Interest, Fire Setting and Psychopathology in Australian Children: A Normative Study" (Dadds & Fraser 2006). Där är fokus på barn mellan 4 – 9år. Författarna kommer fram till att barn som anlägger bränder ofta har breda psykologiska problem och kategoriserar brandanläggelse som en beteendestörning (Dadds & Fraser 2006). Deras slutsats är att det är mest pojkar som anlägger bränder samt i tidig ålder utvecklar ett intresse för eld. De flickor som anlägger bränder visade tydliga tecken på introverta problem såsom ångest och depressioner (ibid.).

Ytterligare forskning rörande anlagda bränder är Hans Anderssons, "Anlagda bränders omfattning. motiv och påverkande faktorer" (1995), där han bland annat tar upp motivtypologier och är en av få svenska doktorsavhandlingar om anlagda bränder. Andersson tar bland andra upp Nils Wiklunds (1983) motivtypologi. Wiklund kategoriserar likt Santtila et al. (2003) upp brandanläggelser i *målinriktade* (vinningsorienterade) samt *reaktiva* (känslomässiga) (Andersson 1995: 95).

5 Teori

De teorier som vi presenterar här kommer i stor utsträckning att tillämpas i vår analys.

Sara Betsingers text om mordbrand fokuserar på karaktäristiska kännetecken hos gärningspersoner. Det är främst olika motivkategorier till mordbränder som Betsinger inriktat sig på och det är dessa kategorier vi kommer stödja oss mot. Hennes forskningsöversikt är relativt bred då hon valt att inte koncentrera sig på en särskild åldersgrupp. Hon behandlar visserligen könsaspekten men fördjupar sig ej i densamma (Betsinger 2006: 231-255).

I en översikt över befintlig amerikansk forskning (Putnam & Kirkpatrick 2005) beskrivs åtta olika teorier om ursprunget till att ungdomar anlägger bränder. Dessa teorier kommer vi att presentera och applicera löpande i vår analys. Ibland dessa teorier återfinns exempelvis "tillfällighetsteorin" (*opportunity theory*) som riktar sig mot att eld som medel är lättillgängligt, att möjligheten att anlägga brand finns så gott som ständigt. De tar även upp ett antal teorier som liknar Travis Hirschis teori om sociala band (Estrada & Flyghed 2007: 102) samt Edwin Sutherlands differentiella associationsteori (Paternoster & Bachman 2001: 182-210) så som "inlärningsteorin" (*learning theory*) samt teorin om "social acceptans" (*social acceptance theory*). Den förstnämnda teorin går ut på att eldanläggelse är ett inlärt beteende genom kamrater eller familj. Den andra teorin betonar gruppsyck samt viljan att bli accepterad som bidragande orsak till brandanläggelse (ibid. 4).

Ytterligare teorier som Putnam och Kirkpatrick lyfter fram är teorin om "expressiva trauman" (*expressive trauma theory*) som går ut på att eldanläggelse kan vara ett resultat av trauman från barndom eller tidigare uppväxt. Det kan vara ett sätt för att få utlopp för sin frustration över den offerposition som gärningspersonen anser sig ha. Till skillnad från de tidigare nämnda teorierna behandlar denna en introvert problematik (Putnam & Kirkpatrick 2005: 4). Andra teorier som Putnam och Kirkpatrick framhåller är "maktanknytningsteorin" (*power association theory*) samt teorin om "samhällsreaktioner" (*societal reaction theory*). Den förstnämnda behandlar det faktum att eldanläggelse kan vara någonting som ungdomar, som annars är utan makt, använder för att få makt. Det kan beröra makt över personer men också över områden och olika miljöer. Samhällsreaktionsteorin fokuserar på att de gärningspersoner som anlägger bränder i förväg inser att deras aktion kommer att leda till

reaktioner från den sociala omgivningen, att brandkår och även andra myndigheter kommer bekämpa det som gärningspersonen gjort (ibid.). Det är ofta just denna reaktion som gärningspersonen är ute efter. Maktanknytningsteorin och samhällsreaktionsteorin har maktbegreppet gemensamt. Den förstnämnda betonar makt över andra individer eller områden. Den sistnämnda teorin betonar den makt gärningspersonen skapar sig över människor eller områden med sin eldanläggelse genom att tvinga fram reaktioner från myndigheter (ibid.).

6 Metod och material

På Sociologiska institutionen vid Göteborgs universitet pågår ett projekt som behandlar barn och ungdomar som anlägger bränder. Genom detta projekt har vi fått tillgång till ett omfattande empiriskt material bestående av 98 mordbrandsdomar, som har iordningställt av forskare på sociologiska institutionen. Forskarna har scannat in samtliga domar med tillhörande bilagor in i ett datasystem. Det är ett totalurval av tingsrättsdomar från 10 stycken tingsrätter i Västra Götaland mellan åren 1993 – 2008 där de mordbrandsåtalade är ungdomar i åldern 15-25 år. Dessa data ligger till grund för vår dokumentanalys och materialet uppgår totalt till 4848 sidor. I det material vi analyserat finner vi att cirka 28 % av de åtalade är unga kvinnor. Då har vi ej räknat de kvinnor som befinner sig i periferin, det vill säga personer som inte står åtalade men som ändå nämnts vara närvarande vid olika händelser. Vår analys är dock inte begränsad enbart till domarna utan även tillhörande bilagor såsom förundersökningsprotokoll, underrättelserapporter, stämningsansökningar och personutredningar har analyserats.

För att få en överblick över vår omfattande empiri har vi i en mjukvara för kvalitativ analys; *atlas.ti*, kodat dessa domar. Detta för att få en bild av vad vi anser vara utmärkande för varje enskild dom. I vårt arbete har vi använt oss av följande koder:

- *Gärningspersonens kön*
- *Gärningspersonens ålder* (samt kodning av äldst och yngst om flera ungdomar närvarat vid brottstillfället)
- *Brottets tidpunkt*
- *Antal inblandade gärningspersoner*
- *Andra begångna brott vid mordbrandstillfället*
- *Om gärningspersonerna är dömda för brott sedan tidigare eller ej*
- *Objekt*
- *Motivet till brottet*

Kodning av *kön* var essentiellt för att få ett grepp om hur många kvinnor som står åtalade för brott. Ålder kodades för att få kunskap om vilka motiv som är vanligast för olika åldersgrupper. Kodning av brottets tidpunkt gjordes för att det i sin tur kunde tänkas vara sammankopplat med motivet till brottet. Detta visade sig vara en kod som i denna undersökning inte bidrog med någon särskild kunskap för att besvara våra frågeställningar. Koden kan dock vara av intresse för framtida undersökningar inom området. Antal inblandade gärningspersoner var en kod som valdes för att veta hur pass vanligt det är att ensamma gärningspersoner eller grupper av ungdomar anlägger bränder. Andra begångna brott vid mordbrandstillfället var av intresse för att få reda på om ungdomarna som åtalats för mordbrand, även begått andra brott i samband med detta. Då vi kodade om gärningspersonen var dömd sedan tidigare eller ej, var avsikten att få veta om det var förstagångsförbrytare eller dess motsats som anlade bränder. Vilken typ av objekt som antändes kodades för att få reda på vad ungdomar riktar sina brandanläggelser mot. Detta är även centralt för att kunna utröna vilket motiv som ligger bakom brandanläggelsen. Motiv är likaså en mycket signifikant kod i arbetet då det tillsammans med kön är grundläggande för det här arbetet. De motiv vi söker i det här arbetet är gärningspersonernas egna subjektiva *motiv* och vi undersöker hur dessa motiv urskiljs i tingsrättsmaterialet. Med detta avses hur gärningspersonerna själva förklarar sina gärningar samt hur rätten framställer dessa. Med motiv åsyftas i detta fall vilka anledningar som lyfts fram till att gärningspersonerna begått

de brott som de åtalats för. Skillnaden mellan motiv och exempelvis *bakgrundsförklaringar* såsom *riskfaktorn* ogynnsamma *socioekonomiska* förhållanden i hemmet, är att det sistnämnda behandlar miljön runt personer (Nordahl et al. 2007: 90-92). Motiv är istället anledningen till varför en person handlar och agerar på ett visst sätt.

Under arbetets gång har vi läst, kodat samt analyserat samtliga 98 domar efter det schema som presenterats. Detta gjordes för att få en helhetssyn över alla mordbrandsdomarna och för att inte gå miste om domar som vi ansåg kunnat vara lämpade att inkluderas i djupanalysen. Med denna metod har vi på ett effektivt sätt tagit till oss en mycket stor mängd data som i sin tur bidragit till att vi införskaffat oss en, i många fall, klar bild över motiven bakom dessa brott. Vi kommer i vår analysdel att analysera samtliga domar där vi tydliggör vanligt förekommande motiv. Med anledning av den stora mängden empiri samt uppsatsens begränsade omfång kommer vi vidare att välja ut några av de mer unika domarna för djupanalys. Detta för att påvisa den komplexitet som kan finnas i fråga om motivbilder. Vi ämnar vidare ej genomföra en komparativ analys, men det kommer finnas enstaka inslag av jämförelse för att påvisa diskrepans mellan hur det i tingsrättsdomarna resoneras kring motiv.

Vårt urval av domar skiljer sig på många punkter då dessa illustrerar en rik varians på brottsutförande samt motivbilder. Vi har valt domar utifrån heterogenitet då vi vill påvisa variationen gällande kvinnors motiv till brandanläggelser som finns i branddomarna. I Dom 1 återfinns två gärningspersoner som genomför en planerad attack. De drivs av *hämnd* samt *spänning* som motiv. Det är en vedertagen uppfattning att kvinnor som anlägger bränder är självdestruktiva och introverta gärningspersoner (Swaffer & Hollin 1995; Dadds & Fraser 2006). Denna dom valdes för att detta förekommer men att det samtidigt är en förenklad bild av kvinnors motiv. Dom 2 behandlar en kvinna som agerar i en grupp där alla de övriga är män. I detta fall är *hämnd* en faktor men vi skönjer likaså andra faktorer såsom viljan att vara en i gänget. Denna dom finns med i analysen då den uppvisar hur en ung kvinna agerar tillsammans och i samråd med en grupp unga män. I Dom 3 har vi återigen *hämnd* som motiv fast denna gång i en missbrukarmiljö. Skillnaden mot de andra domarna är att det i denna rör sig om en ensam gärningsperson, som agerar relativt ogenomtänkt och använder eld som vapen då hon är i ett fysiskt underläge. Denna dom har inkluderats i analysen då den illustrerar hur en ensam ung kvinna hämnas på en man med eld som vapen. Dom 4 samt Dom 5 behandlar en man samt en kvinna som begår liknande brott med politiska motiv.

Denna dom ingår i analysen då vi vill påvisa hur tingsrätten resonerar kring hennes kontra hans motiv. Dom 6 är en unik dom på det sätt att det handlar om *planerat mord* som motiv där två yngre kvinnor är gärningspersoner och där vi ser en relativt komplex motivbild. Denna dom är ensam i sitt slag i detta material och är den i särklass mest uppseendeväckande i avseende av motiv. Därav utgör den en del av analysen i denna uppsats.

7 Etiska ställningstaganden

Samtliga av de domar som vi genom arbetets gång har haft tillgång till finns i ett dataregister. Enligt Personuppgiftslagen, PuL, som är till för att skydda den personliga integriteten och gäller alla register med personuppgifter (www.datainspektionen.se), är vi hindrade från att uppge nummer på dessa domar eller annan information om innehållet som kan göra att individer som nämns i domarna kan spåras. För att skydda de inblandade parternas identiteter har vi dessutom gett de inblandade i domarna fingerade namn.

8 Analys

Vilka *motiv* till ungdomars brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet?

I analysen av tingsrättsmaterialet urskiljde vi åtta motivbilder bakom ungas brandanläggelser; *psykiska orsaker, hämnd, för att dölja annat brott, spänningssökande, brandanläggelse för ekonomisk vinning, anlägga brand som avledande manöver, politiskt motiverad brand* samt *planerat mord*. Nedan går vi igenom dem var för sig och redogör då för i vilka motivbilder vi finner unga kvinnor som gärningspersoner. Med hjälp av citat ur domarna illustrerar samt tydliggör vi motivbildernas karaktär.

8.1 Psykiska orsaker

De mordbränder som vi funnit har anlagts med detta som motiv har begåtts av en psykiskt sjuk gärningsperson, antingen inom eller utanför vårdinstitution. Gärningspersoner som

uppges sig ha styrts av ”röster” har till exempel hamnat i denna motivkategori. Andra motiv i denna kategori är exempelvis ”ett rop på hjälp”, där gärningspersonen anlägger brand för att påkalla uppmärksamhet för att få vård (Dom 10, s. 7). Ett annat vanligt förekommande inslag i domarna är att gärningspersonen försöker ta sitt liv. I motivkategorin *psykiska orsaker* förekommer både yngre kvinnor och yngre män.

8.2 Hämnd

Detta har vi funnit vara ett mycket vanligt förekommande motiv i de tingsrättsdomarna. *Hämnden* är ett uttryck för ilska och aggression, ofta riktad mot en enskild person eller institution. Två unga kvinnor uppgav t.ex. i förhörssituationer att de upplevde att någon hade varit ”kaxig” (Dom 1, s. 10). Det kan i vissa fall handla om en frustration som har byggts upp under en längre period. Det finns även exempel på mer impulsstyrda handlingar eller reaktioner. Ett exempel på detta är kvinnan som direkt efter att hon blivit misshandlad av sin partner, köper tändvätska som hon håller samt antänder i brevinkastet av ren ilska (Dom 3, s. 6). *Hämnd* som motiv till anlagd brand är en stor motivgrupp där unga kvinnor är vanligt förekommande som gärningspersoner.

8.3 För att dölja annat brott

Detta är ett motiv till mordbrand har visat sig förekomma som sekundärt brott enbart för gärningspersoner som är dömda sedan tidigare. Det kan exempelvis handla om ett inbrott där gärningspersonen efter den primära gärningen anlägger brand för att dölja avtryck eller DNA-spår. Exempel på detta är följande: ”Det var A:s idé att tända på. Denne sa att han var ’daktad’ och därför inte ville att hans fingeravtryck skulle påträffas” (Dom 11, s. 16). Det är likaså uteslutande äldre ungdomar (20-25 år) som faller under denna kategori. Detta räknas ej till den vanligaste kategorin i domarna men det kan möjligtvis förklaras av att det kan vara svårt att säkra spår för att i sin förlängning kunna gripa samt åtala gärningspersoner som bränt sina spår. I kategorin *för att dölja annat brott* lyser kvinnor med sin frånvaro.

8.4 Spänningssökande

Spänningssökande har vi funnit vara ett mycket vanligt förekommande motiv till anlagd brand (Betsinger 2006: 238). I denna kategori finns även motiveringar som ”bus”, t.ex. i följande utdrag ur en dom: ”Anledningen till att de skulle kasta in fyrverkeripjäsen var att väcka alla och busa” (Dom 7, s. 9) I vissa av dessa fall är det ej gärningspersonens eller

gärningspersonernas uppsåt att brand skall uppstå. Detta i kontrast till de övriga motivkategorierna där intentionen är betydligt mer påtaglig. I denna kategori har vi funnit att det sällan eller aldrig handlar om enstaka gärningspersoner. Det handlar dessutom ofta om fler än två gärningspersoner. Inte sällan framgår det av domarna att fler personer är inblandade än de som står åtalade för brottet. Det rör sig i dessa fall nästa alltid om underåriga personer. Denna kategori innehåller även motiv som ”vi hade inget att göra”, ”det bara blev så” samt andra liknande förklaringar av något slag. I kategorin gärningspersoner som motiverats av ett *spänningssökande* förekommer ungdomar av båda kön i hög utsträckning.

8.5 Brandanläggelse för ekonomisk vinning

Detta är ett motiv som vi funnit i enstaka fall. Mörkertalet för just detta torde dock vara stort. Då det handlar om ekonomisk vinning så kan exempelvis försäkringsbedrägerier tänkas vara vanligt förekommande. Vi har funnit fall som visar att det kan finnas ett visst mått av planering bakom brott som har detta motiv. I de fall där motivet var ekonomisk vinning har vi funnit att gärningspersonerna tenderar att vara äldre ungdomar, det vill säga i åldern 20-25 år (Dom 9, s. 3, 11). Detta kan tänkas bero på att yngre ungdomar i lägre utsträckning har egen bostad/villa/fastighet eller näringsverksamhet. Det har dock visat sig att äldre personer kan försöka engagera ungdomar, i första hand yngre män, att utföra brottet för att dölja sin egen inblandning (Dom 9, s. 24).

8.6 Politiskt motiverad brand

Exempel på fall med politiska motiv i materialet är anlagda bränder riktade mot köttproduktion eller -distribution men också motiv som strävar åt högerextremism. I en dom finner vi vänsterorienterade ungdomar. I vissa fall har det handlat om ensamma gärningspersoner och i ett fall är det flera inblandade gärningspersoner. I denna kategori över motiv finns båda könen representerade.

8.7 Anlägga brand som avledande manöver

Detta är ett motiv till brand som anläggs för att personal vid exempelvis ett institutionsboende skall agera på brandlarm eller brandhärd så att gärningspersoner kan rymma då uppmärksamheten är riktad åt ett annat håll. Följande citat exemplifierar detta:

”Han har dock medgett att avsikten var att H skulle anlägga en mindre brand som gav rökutveckling i korridoren för att utlösa brandlarmet och ge S möjlighet att rymma” (Dom 8, s. 55). Branden är av sekundär natur och kan tas i bruk då det primära brottet exempelvis kan vara rymning. Det kan även användas för mer triviala ändamål, som till exempel att en elev på en skola tänds eld på ett föremål i hopp om att utlösa larm för att få en paus i skolundervisningen. I vårt arbete med domarna har vi funnit båda könen representerade i denna kategori.

8.8 Planerat mord

Planerat mord som motiv är det i särklass ovanligaste motivet till anlagd brand bland de ungdomar som har åtalats i tingsrättsmaterialet. Detta motiv återfanns endast i en av de analyserade domarna (Dom 6, s. 9).

Vad Putnam och Kirkpatrick beskriver som tillfälligheter (Putnam & Kirkpatrick 2005: 4) har vi funnit vara mycket vanligt förekommande i de analyserade tingsrättsdomarna. I flertalet framgår att den eller de ungdomar som anlagt en brand har gjort det främst för att de har haft tillgång till eld och ej ägnat sig åt någonting annat. Det har då visat sig att de från början kan ha experimenterat med exempelvis tändstickor och något brännbart material. Då konsekvenserna blivit allvarliga har det hela resulterat i en kraftig brand varefter de ansvariga åtalats för mordbrand. Vi har funnit att de gärningspersoner vars motiv överensstämmer med tillfällighetsteorin (Putnam & Kirkpatrick 2005: 4) från början oftast inte har något specifikt motiv till att anlägga brand. Precis som Putnam och Kirkpatrick beskriver har vi funnit att det ofta bottnar i att möjligheten fanns och därmed inträffade det (Putnam & Kirkpatrick). Viktigt att ha i åtanke är att gärningspersonerna från början alltså inte behöver ha brandanläggelse som mål. En ”lek” kan dock resultera i detta då det rör sig om så pass farliga verktyg som till exempel tändstickor.

Flera ungdomar uppger att de har anlagt brand för att de ville att brandkåren skulle komma till platsen. Detta för tankarna till Putnam och Kirkpatrick's teori om samhällsreaktioner. Teorin fokuserar på att gärningspersoner som anlägger bränder i förväg inser att deras handlande kommer att leda till att den brand som uppstått måste släckas. Brandkår, och kanske även andra myndigheter, kommer bekämpa just det som gärningspersonen gjort. Ofta är det just denna reaktion som gärningspersonen är ute efter då den försätter denne i en viss

maktposition (Putnam & Kirkpatrick 2005: 4) De gärningspersoner som gjort sig skyldiga till att anlägga brand av denna anledning, har i flera fall visat sig vara ungdomar som inte verkar ha några märkbara sociala eller psykologiska bekymmer. I dessa fall kan det handla om *spänningsökande* exempelvis på grund utav brist på annan sysselsättning. Det faktum att ungdomarna i dessa domar i övrigt framstår som konforma individer står i kontrast till andra domar där gärningspersonernas ibland svåra uppväxtförhållanden och dylikt diskuteras betydligt mer ingående.

Den ovannämnda kategoriseringen illustrerar de olika motivgrupper vi funnit då vi granskat tingsrättsmaterialet i sin helhet. Vi övergår nu till att mer specifikt analysera hur kvinnors motiv framställs i materialet. Detta görs genom att fokusera på sex domar som vi anser illustrerar en rik varians på brottsutförande samt motivbilder.

9 Analys av unga kvinnors motiv

Vilka *motiv* till unga kvinnors brandanläggelser kan urskiljas i tingsrättsmaterialet? I detta avsnitt illustrerar och analyserar vi sex tingsrättsdomar.

10 Dom 1- Attentat

Den första av de sex domar (Dom 1) som vi har studerat mer ingående behandlar två unga kvinnor som står åtalade för försök till mordbrand. De båda gärningspersonerna var vid brottstillfället 16 respektive 15 år gamla (Dom 1, s. 14). Ur domen kan vi utträna att kvinnorna tillsammans och i samråd vid två olika tillfällen genomfört attacker med egentillverkade så kallade ”molotovcocktails”, det vill säga brandbomber. I domen beskriver de unga kvinnorna att de fick hjälp med utrustning av utomstående kamrater då ”bomberna” skulle tillverkas. Därefter maskerade de sig och körde med moped fram till familjens villa. De inspirerades av en dokumentär, som behandlade revolutioner och attentat, och inhämtade där igenom kunskap i hur enklare brandbomber tillverkas och fungerar (Dom 1, s. 9). Därefter tillverkade de egna molotovcocktails. Innan attacken genomfördes en rekognosering där de orienterade sig om objektet, omgivningen samt lämpliga flyktvägar att

ta till efter attacken. Efter detta väntade de till efter midnatt då det inte var så mycket människor i rörelse i området. När stunden för attacken väl var inne gick allt mycket snabbt. De kastade sina bomber över ett staket framför villan. Därefter flydde de på mopeden utefter den planerade flyktvägen. På följande sätt beskrivs händelsen i domen: ”Annika vet inte vad hon tänkte innan hon kastade utan hon upplevde att hon var i ett chocktillstånd. Efter att hon hade kastat så hon bara: - ’Kör, kör, kör!’ Till Nina.” (Dom1, s. 10). I flykten antände gärningspersonerna resterande brandbomber och slängde dessa mot ett antal parkerade bilar, som blev brandskadade. Kvällen efter detta återupprepar gärningspersonerna tillverkning av brandbomber för att utföra ännu en attack mot familjen. Denna gång är objektet familjens ”nya, fina BMW” (Dom 1, s. 14). Attentatet blev, ur gärningspersonernas synvinkel, framgångsrikt då bilen totalförstördes i branden som uppstod.

Trots det tämligen amatörmässiga utförandet var brottet relativt välplanerat. Vi skönjer mer än ett motiv i denna dom. Den ena kvinnan nämner att hon ville se effekten av brandbomberna, vilket kan tolkas som *spänningssökande*. Vidare nämner kvinnorna att de varit arga på en av familjemedlemmarna då de uppfattat att hon varit ”kaxig” (Dom 1, s. 10). Det kan tolkas som ett *hämndmotiv*. Betsinger (2006: 238) framhäver att mordbrännare, som styrs av spänningssmotiv, främst utgörs av ungdomar och ofta begår brottet för att gärningspersonen/personerna har behov som behöver stimuleras. De båda gärningspersonerna uppgav efter händelsen att en av familjemedlemmarna, vars hus och bil de angripit, hade varit ”kaxig”. Deras subjektiva uppfattning var att ett av offren hade varit ”kaxig” och detta var en starkt bidragande orsak till att de begick gärningen. Betsinger framhäver att mordbränder som grundar sig på *hämnd* har visat sig vara bland det vanligaste motivet bland kvinnor som gärningspersoner (Betsinger 2006: 242). Utmärkande för de mordbrännare som styrs av hämndmotiv är att det ofta handlar om bland annat grannar som hamnat i konflikt, före detta anställda eller individer som enbart vill hämnas på någon för något som tidigare har hänt. Betsinger betonar att det inte behöver röra sig om att personen i fråga har anledning till att hämnas, utan att det är gärningspersonens subjektiva upplevelse (Betsinger 2006: 242). Detta resonemang är dock ingenting som vi ägnar tankar åt eftersom vi intresserar oss för gärningspersonernas subjektiva upplevelser.

I förhörssituationer uppgav de två kvinnorna som utförde dådet att de visste att familjen hade en ”ny, fin BMW” (Dom 1, s. 14). Det var just denna bil som vid den andra attacken totalförstördes i den brand som uppstod efter att brandbomber kastats mot den. Vad som är

av intresse är att gärningspersonerna med egna ord förklarar att familjen hade en ”ny, fin BMW” (Dom 1, s. 14). De uppgav även att det var denna som de bestämde sig för att bränna. *Hämnden* riktade sig alltså först mot familjens villa i Göteborg och därefter mot deras nya bil. Utifrån denna vetskap bör det vara värt att begrunda huruvida offrets sociala status kan ha spelat in då gärningarna begicks. Med detta menas huruvida *hämnden* grundade sig i att familjen, vars dotter enligt gärningspersonerna hade varit ”kaxig” (Dom 1, s. 10), hade en högre social position än de två unga kvinnorna vilket de upplevde som mycket besvärande och orättvist.

11 Dom 2- Överfall

Den andra av de domar som vi har granskat mer ingående behandlar sex unga gärningspersoner och deras attack mot missbrukare. I domen beskrivs hur fem yngre män samt en yngre kvinna (Dom 2, s. 18) hämnas en kränkning som två av dem tidigare samma dag blivit utsatta för. Kränkningen skall ha gått till på det sätt att dessa två, tidigare nämnda personer, blev erbjudna att köpa narkotika av en eller två andra personer. De var dock inte intresserade och avböjde därför affären. De två blev mycket uppretade över att de blivit utsedda till potentiella kunder (Dom 2, s. 15). När de senare på eftermiddagen/kvällen sammanstrålade med övriga vänner, totalt var de nu nio personer, började planer på hämnd att smidas. Det förekom alkohol och stämningen blev allt mer hätsk under kvällens gång. De begav sig till en barack där de kände till att missbrukarna hade sitt tillhåll. En av missbrukarna kom ut, han misshandlades och lämnades liggande utanför baracken. Gärningspersonerna återgick till den lägenhet där de spenderade tiden innan överfallet. De var inte nöjda med att de bara fått fatt i en av de tvenne antagonisterna och beslut fattades om att återvända för att ”bränna ut” missbrukarna från baracken. Alla inblandade var väl medvetna om vad detta innebar och insåg ”allvaret” i den gärning de stod i begrepp att genomföra. När de planerade brandattentatet fick de som ville följa med, tre män beslöt sig för att inte göra detta. Detta framgår tydligt i domen samt i förhørsprotokoll som förts med de misstänkta. Den som i domen framgår som gruppens ledare sa: ”De som inte skall följa med, räcker upp handen” (Dom 2, s. 81). Den unga kvinnan i sällskapet fick nu en tillsägelse av de övriga om att de ej önskade hennes närvaro i denna attack. Kvinnan stod på sig och förklarade att hon ville vara med då aktionen skulle genomföras. Kvinnan var vid brottstillfället 16 år och därmed yngst i gruppen. Den som var äldst var 20 år (Dom 2, s. 4)

Ingen kan i efterhand säga vem som kom upp med förslaget, men alla förstod vad det innebar. Den som inte ville vara med skulle tala om detta genast. Ingen av de tilltalade avstod från att delta i det man nu visste skulle ske. Filippa uppmanades att inte vara med men också hon förklarade att hon vill följa med. (Dom 2, s. 16)

Därefter begav sig hon och de övriga i sällskapet till en bensinstation (Dom 2, s. 16). I likhet med Dom 1 och Dom 6 är Dom 2 en planerad aktion. Den unga kvinnan uppmanas av övriga i gruppen att "dra sig ur" attacken men istället väljer att utföra densamma (Dom 2, s. 16), med full insyn i risker samt konsekvenser. Det som kan vara värt en närmare analys i denna dom är att kvinnan blir åtalad samt dömd för ett mindre allvarligt brott än de resterande (Dom 2, s. 4). Smith och Natalier (2005:133) menar att det inte är ovanligt att kvinnor i jämförelse med män bedöms vara mindre delaktiga i brott och att kvinnor generellt får lägre straff än män. Motiven för den unga kvinnan i detta fall är spänning i första hand och hämndmotiv i andra hand. Detta ter sig rimligt med tanke på att hon ej var en av dem som blivit "förnedrad" av langarens utspel. Det var totalt sex personer inblandade i brottet. Två av dessa, som vi kallar Filippa och Tommy, kastade ej några brandbomber mot någon byggnad (Dom 2, s. 18). Trots detta döms Tommy, i likhet med de andra männen i gruppen, för mordbrand medan, den enda kvinnan i gruppen, Filippa döms för medhjälp till mordbrand (Dom 2, s. 4). Detta överensstämmer med vad Smith och Natalier (2005: 133-135) kallar för ridderlighetstesten. De menar att rättssystemets stereotypa bild är att kvinnor är svaga och i behov av vård och hjälp snarare än straff. Det finns då en uppfattning om att kvinnor ej klarar ett fängelsestraff för att det är en för sträng miljö. Kvinnor ses vidare som mindre ansvariga för sin brottslighet. De antas behöva skyddas och ledsagas snarare än bli straffade, vilket är ett resultat av ridderlighet (ibid.). Giddens beskriver vidare att polis samt myndigheter betraktar kvinnors avvikande beteende på ett "chevalereskt" (ridderligt) sätt. Till skillnad från mäns kriminella handlingar anses det inte vara farligt och kvinnor kan därför slippa åtal för gärningar som män skulle åtalats för (Giddens 2007: 602). Rätten kan i det här fallet resonerat kring att Filippas motiv var svagare och underställt männens motiv till brottet då hon var styrd och påverkad av andra att vara delaktig. Filippas motiv kan ha varit ett annat än männens motiv.

Putnam och Kirkpatrick's beskrivning av social acceptans anser vi kan knytas an till Dom 2. Som tidigare nämnts var de totalt sex unga gärningspersoner som anlade brand och en av dessa var en ung kvinna som vi kallar för Filippa. Hon uppmanades att ej vara med när de övriga i gruppen, samtliga män, skulle begå gärningen, men valde trots det att delta. Teorin om social acceptans lägger tonvikten på gruppsyck och viljan att bli accepterad som starkt bidragande orsak till brandanläggelse (Putnam & Kirkpatrick 2005: 4). I Filippas fall verkar det som om viljan att bli accepterad av de övriga i gruppen var en bidragande orsak till hennes medverkan i brottet. Då hon var den enda kvinnan i gruppen kan det kanske varit så att hon ville bevisa för dem att hon inte var rädd. Det skulle kunna vara därför som hon valde att följa med de unga männen istället för att stanna kvar i lägenheten. Filippas motiv kan i sådana fall ha varit att bevisa för de unga männen att hon var lika "tuff" som de. Detta i sådana fall för att ej hamna utanför gruppen.

Det nämns att rättssystemet i högre utsträckning börjar behandla kvinnor på ett liknande sätt som män (Smith & Natalier 2005: 133-135). Trots detta finns det skillnader då män i högre utsträckning döms för de brott de åtalas för (Betsinger 2006: 143). Detta är någonting vi känner igen i denna dom där "Filippa" tillsammans och i samråd med övriga fem gärningspersoner (samtliga män) genomför en brandattack.

12 Dom 3- Hämnd

I den tredje domen behandlas ett par som stridit. Mannen var vid händelsen 47 år och kvinnan var 20 år (Dom 3, bilaga 1:1). Kvinnan har, efter att blivit misshandlad av mannen, tänt på tändvätska som hon hållt ner i mannens brevinkast. Det utspelade sig enligt domen på följande sätt; mannen ville inte släppa in kvinnan i sin lägenhet där hon hade sina saker. När hon ej gav upp sina försök att göra åverkan på dörren blev han arg. Han öppnade dörren och sparkade henne i ansiktet samt tog tag i håret och släpade henne ner för trapporna. Därefter begav hon sig ut för att inhandla tändvätska (Dom 3, s. 6).

I Dom 3 har både den misshandlade unga kvinnan, som senare åtalas för mordbrand, samt hennes partner missbruksproblem (Dom 3, s. 10, 11). I en jämförelse med andra brott med inslag av hämndmotiv, som exempelvis Dom 1 där det är två gärningspersoner, präglas

hämnden av en viss planering. Skillnaden i det här fallet är att gärningspersonen uppträder ensam samt att brottet tillsynes är oplanerat och sker på ett impulsartat manér. Dådet framstår, till skillnad från Dom 1, inte som kallsinnigt uträknat eller planerat utan är någonting som sker under känsloutbrott och i stridens hetta samt under någon form av drogpåverkan. Ytterligare en skillnad, jämfört med de andra domarna, är att det i denna dom finns en uttalad missbruksproblematik. Till skillnad mot kvinnorna i Dom 1 är hon dömd för tidigare våldsbrott och förekommer fem gånger i belastningsregistret (Dom 3, s. 10). Det är likaså i domen fastställt att hon ej led av någon psykisk störning när hon genomförde brottet. Betsinger (2006: 242) beskriver att individer som hämnas genom att anlägga bränder ofta är dömda för tidigare brott, i denna specifika dom stämmer detta väl in men vi kan ej styrka det påståendet generellt när det gäller unga kvinnor i de domar vi granskat med hämndmotiv. Betsinger beskriver vidare att alkohol eller droger ofta förekommer i denna kategori. I denna dom stämmer det och det finns tendenser i övriga domar som överensstämmer med Betsingers resonemang.

I Dom 3 hade kvinnan misshandlats av sin partner (Dom 3, s. 6). Av vad som framgår av domen var hon fysiskt sett underlägsen mannen, eftersom han bland annat hade kraft nog att släpa henne nerför trapporna (Dom 3, s. 6). Istället för att hämnas fysiskt på liknande eller annat sätt tände hon på tändvätska som hon hållt ner i mannens brevvinkast. Precis som Putnam och Kirkpatrick (2005: 4) framhäver i sin maktanknytningsteori blev eldanläggelsen ett sätt för kvinnan, som ju var maktlös i denna situation, att skapa sig makt över mannen. I detta fall var *hämnden* i fokus då det av domen går att läsa att: ”Hon gick till Ls lägenhet för att få sin nyckel. Han ville inte öppna så hon blev förbannad. Hon gick och köpte tändvätska” (Dom 3, s. 7)

Det sätt som hon *hämndades* på kan dock tyckas passa in på beskrivningen av maktanknytningsteorin då gärningen uppenbarligen resulterade i att mannen hamnade i en situation där han var maktlös med tanke på branden som uppstod. Kvinnan var fysiskt underlägsen och kunde helt enkelt inte hämnas på samma sätt som mannen gjort mot henne. Hon var maktlös och förbannad (Dom 3, s. 6) och skapade sig därför makt genom att anlägga brand.

Som Betsinger betonar så har det visat sig att mordbränder som grundar sig på *hämnd* är ett vanligt motiv bland kvinnor som gärningspersoner (Betsinger 2006: 242). Detta skulle

kunna tänkas ha någonting att göra med just faktum att kvinnor jämfört med män generellt sett inte har samma fysiska styrka varvid de istället *hämnas* på ett sätt som innebär mer avståndstagande vid brottstillfället. Med detta avses att en anlagd brand, till skillnad från en misshandel, kan innebära att gärningspersonen inte kommer i direkt fysisk kontakt med offret.

13 Dom 4 och 5- Politiska motiv; Hur ser rätten på kvinnors motiv?

I tre av tingsrättsdomarna har vi funnit vad vi anser är politiska eller ideologiskt motiverade mordbränder. I två av dessa har rätten uttalat att det finns ideologisk anknytning till brotten. I en av dessa domar (Dom 5), som behandlar en enskild gärningsperson, har en ung man riktat sin skadegörelse och eldanläggelse mot monument över Spanienfrivilliga, Ungdomar mot rasisms lokaler, Ung vänsters lokaler samt ytterligare lokaler tillhörande föreningar med vänstersympatier. Den unga mannen brukar anabolasteroider och har gjort sig skyldig till dopingbrott, oprovocerat överfall samt grov misshandel som rätten ansåg vara "livsfarlig". Mannens psykiska hälsa nämns ej i rättegångsprotokoll, hans eventuella föreningsliv eller politiska åskådning diskuteras aldrig av rätten. Rätten undersökte heller inte om det kunde finnas ideologiska motiv bakom skadegörelsen. Mannen var vid brottstillfället 21 år gammal (Dom 5, s. 12).

I den andra domen (Dom 4), som även den behandlar en enskild gärningsperson, beskrivs en ung kvinna som anlägger bränder riktade mot köttindustrin. Kvinnan var vid brottstillfällena 17 respektive 18 år gammal (Dom 4, s. 7). Av domen framgår hennes medverkan i djurrättsföreningar, både nationellt och internationellt. Hennes motiv beskrivs som politiskt och extremistiskt. Kvinnans psykiska tillstånd är någonting som diskuteras genomgående. Philip Smith samt Kristin Natalier (2005) beskriver att det ej är ovanligt att kvinnor beskrivs som olydiga samt galna och att deras brott framställs i psykiatriska och psykologiska termer. Kvinnor som gärningspersoner definieras som mentalt instabila snarare än rationella aktörer. Genom detta förstärks idealet om vad femininitet är. Händelser som hotar de rådande idealen om den passiva kvinnan neutraliseras genom att hon i rättsfall beskrivs som sjuk och därigenom som ett undantag från det ordinära. Varje enskild kvinna bedöms som ett speciellt fall och hennes gärningar är utmärkande för just henne och inte för kvinnor i allmänhet (Smith & Natalier 2005: 135). Utifrån detta tolkar vi det som att när det handlar om kvinnor

finns det sällan eller aldrig begrepp som ”ett pojkestreck” eller som det lyder på engelska ”boys will be boys”. Det finns ofta en starkare vilja att finna en förklaring eller ett kausalt samband till varför en kvinna, än mer än en man, begått det brott som hon står åtalad för.

Betsinger beskriver hur personer med motiv av extremistiska inslag ofta använder eld för att få fram sitt budskap. I ett historiskt perspektiv är detta någonting som förekommit mycket länge då eldanläggelse har varit och fortfarande är ett relativt enkelt sätt för en enskild individ att åstadkomma stor förödelse. De gärningspersoner som anlägger brand med detta som motiv gör det främst av politiska eller religiösa skäl. Gärningen begås även i första hand för att antingen skrämma eller avskräcka. Annat som kan bidra till att gärningspersonen begår brottet är att denne vill få sin tillhörande grupp att framstå som större eller mer framstående än vad den i själva verket faktiskt är (Betsinger 2006: 245).

I fallet med de tre domar där vi funnit vad vi anser vara politiska eller ideologiskt motiverade mordbränder, begicks dessa gärningar i största sannolikhet med syftet att avskräcka samt få fram det egna budskapet. Den unga man som riktade sin skadegörelse och brandanläggelse mot bland annat Ung vänsters lokaler, torde ha gjort det i syfte att skrämma dessa organisationer då han med största sannolikhet inte delade deras politiska åsikter. Troligen fanns hans sympatier mycket långt ifrån dessa med tanke på de objekt han riktade sin skadegörelse mot. Dessa var som tidigare nämnts monument över Spanienfrivilliga, ungdomar mot rasisms lokaler, ung vänsters lokaler samt ytterligare lokaler tillhörande föreningar med vänstersympatier.

Utöver extremistmotivet så torde det även vara så att det i de tre domarna, där vi anser vi oss ha funnit politiska eller ideologiskt motiverade mordbränder, finns inslag av vandalisering som motiv till brandanläggelse. Detta i och med att de båda gärningspersonerna uppenbarligen hade som målsättning att förstöra de objekt som de riktade sina brott mot. De gärningspersoner som har vandalisering som motiv till brandanläggelse vill, enligt Betsinger (2006: 245), ofta utmana de auktoriteter som råder genom att begå gärningen.

Med tanke på brottens art verkar ändå extremistmotivet ha varit det primära med avseende på de mycket särskilda och noga utvalda objekt som de båda gärningspersonerna riktade sina brott mot. I Betsingers framställning framgår just att vandalisering som motiv ofta kan ha sitt ursprung i att gärningspersonen begick brottet i brist på annan sysselsättning (Betsinger

2006: 238). Dessa båda gärningspersoner torde dock ha noga tänkt över sina brott i och med de mycket specifika objekt de gav sig på. Därför upplevs brist på sysselsättning eller rastlöshet som ett avlägset motiv då det kommer till varför de begick sina brott.

14 Dom 6- Planerat Mord

I den sjätte domen beskrivs två unga kvinnor, som vi kallar Malin och Anna, och deras plan att mörda den ena kvinnans fosterföräldrar. De båda gärningspersonerna var vid brottstillfället 15 år gamla (Dom 6, bilaga 1:1). Malin hade under en tid lidit av att hennes mor gått bort under året (Dom 6, s. 6) Denna sorg och ilska projicerades på fosterföräldrarna. Kvinnorna gjorde upp planer och bestämde tid för när gärningen skulle äga rum. Morden skulle ske den helg som Annas föräldrar skulle vara bortresta. Det planerades vidare att fostermamman skulle mördas genom halshuggning och att fosterpappan skulle yxmördas. Liken efter de båda fosterföräldrarna skulle sedan förintas i samband med att huset skulle brinna ned (Dom 6, s. 9). Kvinnorna tog ingen notis om att även Malins nio år gamla lillebror sov i huset. När de båda kvinnorna hade dränkt huset i bensin och lacknafta smög de sig in i fosterföräldrarnas sovrum med intention att mörda dem. De klarade dock inte av att utföra dådet och beslutade att istället att fortskrida med planen att anlägga brand.

Den handling som Dom 6 behandlar kan klassificeras som ett planerat mord där de två unga kvinnorna haft tid att fatta beslut samt tänka igenom dådet. Det handlar i det här fallet om veckors planering. Detta är ett ovanligt brott på det sätt att det handlar om unga kvinnor som planerat ett dubbelmord. Motiven till dessa brott är grumliga och kan kanske bland annat handla om den frustration Malin känner efter sin moders död. Hennes ilska samt besvikelse kan då gått ut över fosterföräldrarna och motivet skulle i det fallet vara *hämnd*. Man kan likaså misstänka att hela händelsen är två unga individers lek med mycket farliga konsekvenser. I rättegångsprotokollet nämns att de två kan ha eggat varandra under planering och själva dådet (Dom 6, s. 12). I detta fall skulle motivet hamna på *spänningssökande* men det är sannolikt ej det enda eller det primära motivet till brottet.

I denna dom, där gärningspersonerna är två, framstår den ena av de inblandade som mer tveksam. Med denna tveksamhet avses viljan att begå den gärning som planeras och är på

tal. Som exempel då detta följer här ett citat från Dom 6: ”I de stunder hon ville backa ur var det Malin som sa att hon inte kunde det. Hon ville och vill fortfarande gärna ha Malin som kamrat” (Dom 6, s. 10). Ovanstående citat överensstämmer väl med Putnam och Kirkpatrick (2005: 4) teori om social acceptans, som betonar gruppsyck och viljan att bli accepterad. De känslor som Anna hade vid brottstillfället tycks passa in. I domen framgår att hon inte var den som var mest drivande utan det var istället Malin som var den drivande av de båda. Ytterligare ett citat som framhäver Annas position är följande: ”Anna vågade inte att [sic] protestera utan gjorde som hon blev tillsagd och på sätt som de hade planerat” (Dom 6, s. 10). Utifrån detta skulle det mycket väl kunna vara så att Anna av exempelvis rädsla att förlora Malins vänskap, valde att fullfölja det planerade dådet.

Det framgår av domen att Malin under en tid hade lidit av att hennes mor gått bort. All den sorg och ilska som hon bar på projicerades slutligen på fosterföräldrarna. Putnam och Kirkpatrick (2005: 4) beskrivning av teori om expressiva trauman kan användas för att förstå Malins agerande. Teorin går ut på att eldanläggelse kan vara resultatet av trauman som en person tidigare gått igenom. Eldanläggelsen kan då bli ett sätt att få utlopp för den frustration som en person känner (Putnam & Kirkpatrick (2005: 4)

15 Avslutande diskussion

Som vi nämner i första stycket i detta arbete är mordbrand ett ”allmänfarligt brott som föreligger när någon med uppsåt anlägger en brand som innebär fara antingen för någon annan människas liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av någon annans egendom” (www.ne.se). Begreppet mordbrand för tankarna till att någon har mördats genom brand. I de domar vi gått igenom är det dock mycket sällan människor dör eller ens kommer till skada i bränderna. Vi har endast funnit en dom där det tydligt framgår att motivet för branden varit just mord. I det omfattande material vi haft tillgång till återfinns dock även den så kallade ”Diskoteksbranden” i området Backa i Göteborg 1998 (Dom 12), där 63 unga människor dog (Gustavsson 2001: 39). Denna dom är unik på det sätt att det är en av de, i människoliv räknat, svåraste bränder som inträffat i modern tid i Sverige. Motiven är däremot allt annat än unika; spänningssökande, hämnd och en vilja att vara till lags är några av de inslag som dyker upp i domen. Uppsåt att mörda fanns, enligt domen, aldrig.

Vidare har vi i arbetet med vår empiri kommit till den slutsats, att de motivbegrepp som vuxit fram under arbetes gång, med få undantag, stämt väl överrens med de motiv begrepp Betsinger presenterar. Det motiv som avviker mest från Betsingers motivlista är brandanläggelse som avledande manöver. Ett liknande motiv har vi sedermera funnit i en doktorsavhandling av Hans Andersson (1995) där han beskriver Nils Wiklunds (1983) motivtypologi. Wiklund nämner förflyttning/flykt som motiv till anlagd brand (Andersson 1995: 95). *Hot* som motiv till brand är en ovanlig kategori i de analyserade domarna. Av sakens natur kan här finnas ett visst mörkertal. Exempel vi funnit här är potentiella kunder som skall hotas att dra sig ur affärer i en mycket stor samt relativt komplicerad dom som behandlar ett stort antal krogar i Göteborgsområdet. Potentiella kunder skräms upp för att de ej skall lägga bud på en viss restaurang. Detta sker genom ett antal bilbränder men bland dessa bränder finns även bränder som riktas mot andra krogägare för att polisen skall föras in på villospår. Följaktligen finner vi då motiv som; anlägga brand som *avledande manöver* samt brandanläggelse *för att dölja annat brott*. Att vi slutligen ej klassificerat hot som en unik kategori är för att det i den dom vi funnit motivet går att analysera flertalet mindre motiv, men slutligen är det sammanställda övergripande motivet; brandanläggelse för *ekonomisk vinning*.

Två vanliga motiv, till anlagd brand, som vi urskiljt i tingsrättsmaterialet visade sig vara *hämnd* och *spänningssökande*. Vi fann att det i dessa två grupper fanns en betydande andel ungdomar. Unga kvinnor återfanns framför allt i motivkategorin *hämnd*, där unga kvinnor procentuellt sett är överrepresenterade. Deras brandanläggelser riktade sig mot bland annat jämnåriga kamrater. *Spänningssökande* var ett motiv som vi fann vanligt förekommande hos unga kvinnor som i tingsrättsmaterialet kunde beskrivas som att de inte hade någonting annat att ägna sig åt. Därav uppstod möjligheten att söka *spänning* i form av att anlägga brand. Det har visat sig att flera olika motiv kan ligga bakom gärningspersonens eller gruppens agerande. Exempelvis är det inte ovanligt med både *spänningssökande* och *hämnd* samt någon form av gruppsytryck eller liknande stimuli. Under avsnittet ”Tidigare forskning” presenterade vi forskning som beskriver unga kvinnors samt flickors (barns) brandanläggelser som ångestbetingade, depressiva och självskadeinriktade (Santtila et al. 2003; Swaffer & Hollin 1995; Dadds & Fraser 2006). Detta stämmer väl in på vår motivkategori som behandlar *psykiska orsaker*. Vi finner dock inga signifikanta skillnader mellan *könen* när det handlar om psykiska orsaker. Bourget och Bradford (Davis & Lauber

1999: 276) påstår att kvinnor ofta tar ut sin hämnd på objekt som de har någon symbolisk anknytning till, ett påstående som detta skulle man kunna tolka som att kvinnor skulle göra detta i högre utsträckning än män, men det finner vi ej stöd för i vårt material. En typ av mordbrand som är vanlig bland ungdomar som gärningspersoner är skolbränder. De anlagda skolbränderna bedöms till 80 % vara orsakade av personer under 18 år (Andersson et al. 2010: 8). Skolor torde falla under kategorin *symboler* som gärningspersoner har en personlig anknytning till och skolbränder anläggs i högre grad av unga män än av unga kvinnor. Det i särklass ovanligaste motivet till anlagd brand är *planerat mord*. Denna dom och flertalet av de andra domarna rymmer fler än ett motiv. Ett annat motiv som kunde urskiljas i just denna dom var *hämnd*. Det går inte genom denna unika dom att frambringa några slutsatser om unga kvinnor eller unga män då den de facto är unik.

Vi har likaså funnit att rätten tenderar att försöka finna motiv samt förklaringar i kvinnors brottslighet i större utsträckning än i männens brottslighet. Den enda motivgrupp där vi ej finner unga kvinnor är i brandanläggelse för ekonomisk vinning. I den gruppen finner man ej heller något betydande antal unga män. Orsakerna kan vara att unga personer ej äger fastigheter eller andra försäkrade objekt av högre värde samt att mörkertalet när det kommer till liknande brottslighet torde vara ganska högt. I övriga motivgrupper är unga kvinnor representerade. Ett annat fenomen som framkommer i flertalet domar är att när det kommer till bränder där en större grupp ungdomar är inblandade omnämns ofta kvinnor i förhörsprotokoll. De förekommer i periferin men blir, i de fallen, sällan hörda om brottet trots att de eventuellt kunde förhindrat en brand genom att påkalla uppmärksamhet på något vis. Vi har vidare funnit fall där unga kvinnor planerat att bränna ner ett objekt där det slutar med att det är unga män som blir åtalade för mordbrand.

16 Referenslista

Andersson, Björn, Dahl, Gunnar, Mårtensson, Ulf & Andersson, Ragnar (2010) *Skolbränder och skolbrandsprevention – Underlag för planerade insatser enligt "Karlstadsmodellen"*. Karlstad: Karlstads universitet.

Andersson, Hans (1995) *Anlagda bränders omfattning. Motiv och påverkande faktorer*. Doktorsavhandling, Kriminologiska institutionen, Stockholm: Stockholms universitet.

Betsinger, Sara (2006) "Arson", in *Different Crimes, Different Criminals. Understanding, Treating and Preventing Criminal Behavior*, MacKenzie, Doris L. O'Neill, Lauren, Povitsky, Wendy & Acevedo, Summer (red.). Newark: Anderson/LexisNexis.

Blomqvist, Per, & Johansson, Henrik (2008) *Brandstatistik - Vad vet vi om anlagd brand*. Borås: SP Sveriges Tekniska Forskningsinstitut.

Davis A, Joseph & Lauber M, Kelli (1999) "Criminal Behavioral Assessment of Arsonists, Pyromaniacs, and Multiple Firesetters: The Burning Question". *Journal of Contemporary Criminal Justice*.15, 273 – 290.

Estrada, Felipe & Flyghed, Janne (Red) (2007) *Den svenska ungdomsbrottsligheten*. Lund: Studentlitteratur.

Giddens, Anthony (2007) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.

Gustavsson, Carin (2001) *Medgärningsmannaskapets gränser*. D-uppsats, Juridiska institutionen, Göteborg: Göteborgs universitet.

Nordahl, Thomas, Sørлие, Mari-Anne, Manger, Terje & Tveit, Arne (2007) *Att möta beteendeproblem bland barn och ungdomar. Teoretiska och praktiska perspektiv*. Stockholm: Liber.

Paternoster, Raymond & Bachman, Ronet (2000) *Explaining Criminals and Crime. Essays in Contemporary Criminological Theory*. Oxford: University Press.

Putnam T, Charles & Kirkpatrick T, John (2005) "Juvenile Firesetting: A Research Overview". *Juvenile Justice Bulletin*. May, 1-7.

Santtila, Pekka, Häkkänen, Helinä, Alison, Laurence & Whyte Carrie (2003) "Juvenile firesetters: Crime scene actions and offender characteristics". *Legal and Criminological Psychology*. 8, 1–20.

Smith, Philip D. & Natalier, Kristin (2005) *Understanding Criminal Justice. Sociological Perspectives*. London: Sage

Swaffer, Tracey & Hollin, Clive (1995) "Adolescent firesetting: why do they say they do it". *Journal of Adolescence*. 18, 619-623.

17 Internetreferenser

<http://www.datainspektionen.se/lagar-och-regler/personuppgiftslagen/>

2011-01-09 kl 14.30

<http://www.ne.se/mordbrand>

2011-01-09 kl 14.30

POPULÄRVETENSKAPLIG FRAMSTÄLLNING

I ”Unga mordbrännare – en kriminologisk analys av motiv bakom anlagda bränder med koncentration på unga kvinnors brandanläggelse” (Gren & Silva 2011) beskrivs ungdomars motiv att anlägga bränder i allmänhet och unga kvinnors motiv i synnerhet. I uppsatsen beskrivs de motiv som diskuteras i material från 10 tingsrätter i Västra Götaland. Detta material har vi fått tillgång till från en databas med uppgifter som finns på den Sociologiska institutionen på Göteborgs universitet. Detta material har behandlats genom ett speciellt dataprogram, *atlas.ti*. Genom att på ett visst sätt behandla all data med mjukvaran kan man ganska snabbt få en överblick över en stor mängd information. Totalt behandlades 98 stycken domar med bilagor.

När vi listat upp de motiv som vi funnit i domarna jämförde vi dessa motiv med motiv som andra forskare kommit fram till. De likheter och skillnader i motiv som vi funnit har vi beskrivit i uppsatsen. Med hjälp av annan forskning som tagit fram teorier om varför unga människor begår den här typen av brott har vi förklarat motiven.

Uppsatsen börjar med att beskriva anledningarna/motiven ungdomar har till att anlägga bränder, för att senare övergå till att djupare analysera varför unga kvinnor anlägger bränder. Det vi i uppsatsen beskriver som motiv är alltså ungdomarnas eller de unga kvinnornas egna förklaringar till varför de anlägger bränder.

I vissa grupper, som vi ordnat i uppsatsen, fanns det fler unga kvinnor än i andra. Detta gällde framför allt gruppen *hämnad* där kvinnor främst förekom. I den litteratur som vi läst framkommer det att kvinnor ibland kan behandlas olika jämfört mot män i rättegångar. Detta har vi hittat några exempel på i det material som vi har ställt i ordning. Vi hittade en ovanlig motivgrupp då vi arbetade med vårt material, som handlar om mordförsök, men anledningen som de kvinnorna hade till att mörda var inte så annorlunda mot anledningarna i de andra brotten. Det var *hämnad* och *spänningssökande* som var anledningen till att de skulle mörda sina tilltänkta offer.

Vi fann också en dom med en ung kvinna och en annan dom med en ung man som båda hade gjort sig skyldiga till liknande brott. Där hittade vi stora skillnader i hur tingsrätten framställde och diskuterade anledningarna till varför brotten hade begåtts. I den ena domen diskuterades mycket om varför den unga kvinnan begått sina brott men nästan inte alls varför den unga mannen begått sina brott i den andra domen. Det stämde bra överens med den litteratur som vi tidigare hade läst där det beskrivs att mäns och kvinnors brott ofta kan behandlas olika i rättegångsförhandlingar.

I en annan dom där en ung kvinna tillsammans med en grupp unga män hade anlagt brand, fann vi att kvinnan i gruppen dömdes för ett mindre allvarligt brott än männen. Detta tyckte vi var mycket intressant eftersom de alla begick samma brott och dessutom tillsammans. Som vi beskrivit tidigare kom vi fram till att det är vanligt att unga kvinnor som anlägger bränder gör det av hämndmotiv. Vi fann även att unga kvinnor ofta beskrivs som psykiskt sjuka eller i liknande ordalag i domarna. Detta till skillnad från unga män som oftast inte behandlas på samma sätt. Detta beskrivs likaså i tidigare forskning på området.